

DREPT INTERNAȚIONAL

CZU: 341.231.14

DOI: 10.5281/zenodo.4061147

MARJA DE APRECIERE A STATELOR ÎN PROCESUL DE EXECUTARE A HOTĂRĂRIILOR CURȚILOR INTERNAȚIONALE ÎN DOMENIUL DREPTURILOR OMULUI

Diana SÂRCU,
conf. univ., dr. hab. în drept,
directorul Institutului Național al Justiției
<https://orcid.org/0000-0002-3405-888X>

Corina ȘIMAN,
doctorandă, USM
<https://orcid.org/0000-0002-8215-7532>

SUMAR

În sistemul european de protecție a drepturilor omului statele beneficiază de o marjă de apreciere în procesul de executare a hotărârilor pronunțate împotriva lor de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, spre deosebire de sistemul american și cel african, or, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului și Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor au împuterniciri mai vaste, care, în mod implicit, duc la limitarea marjei de apreciere a statelor reclamate. Totuși, aceste trei sisteme nu sunt lipsite de asemănări în contextul dat.

THE STATES' MARGIN OF APPRECIATION WITHIN THE EXECUTION PROCESS OF INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS COURTS' JUDGMENTS

SUMMARY

In the European system of human rights protection states benefit from a margin of appreciation in the process of executing judgments delivered against them by the European Court of Human Rights, unlike the American and African systems; the Inter-American Court of Human Rights and the African Court on Human and Peoples' Rights have broader powers that implicitly limit the margin of appreciation of the respondent states. Nevertheless, these three systems are not without similarities in the present context.

Key-words: *States' margin of appreciation, declaratory nature of judgments; judgments execution process; European Court of Human Rights; Inter-American Court of Human Rights; African Court on Human and Peoples' Rights; respondent state.*

Cuvinte-cheie: *marja de apreciere a statelor, natura declarativă a hotărârilor, procesul de executare a hotărârilor, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului, Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor, stat reclamat.*

În literatura de specialitate a fost notat că „marja națională de apreciere garantează o zonă legitimă de acțiune în cadrul căreia statele sunt libere de a adopta decizii” [2, p.8] și că „poate fi percepută drept o libertate de judecare, de acțiune și de organizare recunoscută autorităților naționale” [2, p.9].

Deși, în mod tradițional, noțiunea „marjă de apreciere” se asociază cu activitatea de interpretare și aplicare a Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților din 1950, treptat acest concept s-a extins și asupra procesului de executare a hotărârilor pronunțate de către Înalta Curte de la Strasbourg, referindu-se la puterea discreționară a statelor reclamate de a decide în privința măsurilor ce urmează a fi realizate în ordinea juridică internă pentru a se conforma hotărârilor pronunțate în privința lor. Totodată, nu este exclusă recurgerea la noțiunea respectivă și atunci când este abordat procesul de executare a hotărârilor emise de alte jurisdicții internaționale.

În principiu, în sistemul instituit de Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, statul reclamat are libertatea de a alege măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru a se conforma concluziilor de constatare a încălcării de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului. În jurisprudența Curții această libertate este explicată prin prisma caracterului declarativ al hotărârilor sale. Chiar de la *Marckx c. Belgiei*, Curtea Europeană a evidențiat că lasă la discreția statului mijloacele care urmează a fi utilizate în sistemul său juridic intern întru îndeplinirea obligației sale [11, § 58]. În cauza *Assanidze c. Georgiei*, instanța europeană a reiterat că hotărârile sale sunt, esențialmente, declarative, prin natura lor, și că, în general, ține în primul rând de statul vizat să aleagă mijloacele ce urmează a fi utilizate în ordinea sa juridică internă pentru a-și onora obligația care rezultă din articolul 46 din Convenție, cu condiția ca aceste mijloace să fie compatibile cu concluziile stabilite în hotărârea Curții. În continuare, Curtea Europeană a explicat că această discreție, în privința manierei de executare a unei hotărâri, reflectă libertatea de alegere atașată obligației primordiale a statelor-părți la Convenție de a proteja drepturile și libertățile garantate [4, § 202]. Iar în *Volokitin și alții c. Rusiei* a confirmat principiul declarativ, cauza dar totuși merge mai departe, spunând că, deși statul reclamat are competența de a alege, sub supravegherea Comitetului de Miniștri, măsurile care trebuie luate în ordinea sa juridică internă pentru a-și îndeplini obligația în temeiul articolului 46 din Convenție, pentru a-l ajuta să îndeplinească această obligație, Curtea poate încerca să indice tipul de măsuri generale care ar putea fi luate, astfel încât să pună capăt situației pe care a constatat-o că există [14, § 46].

Așadar, hotărârile Curții pun în sarcina statelor o obligație generală de protecție a drepturilor omului, obligație care se manifestă prin trinomialul său: *prevenire, reprimare și reparare*. Potrivit doctrinei, obligația de reparare este expresia obligației pozitive a statelor de a asigura garantarea eficientă a drepturilor și libertăților fundamentale în aspect procedural prin crearea unui cadru legislativ intern corespunzător exigențelor Convenției Europene și

include instituirea unor garanții sigure și eficiente pentru eventualele încălcări constatate [1, p.18-19]. În mare parte, obligația generală de executare este una de rezultat: „datorită caracterului lor declarativ, statul are libera alegere a modalităților juridice de punere în executare a acestora: măsuri administrative, reforme legislative etc.” [3, p.64-65]. În principiu, principalele obligații pozitive ale statelor care au încălcat Convenția sunt de a înceta încălcarea constatată de Curtea Europeană și de a oferi reparație reclamantului. În speța *Ilașcu și alții c. Republicii Moldova și Rusiei*, Curtea a mers mai departe, indicând guvernelor reclamate măsuri concrete de încetare a încălcărilor comise, precizând că o hotărâre de judecată, care constată o încălcare, impune statului reclamat o obligație juridică care prevede că statul respectiv trebuie să pună capăt acestei încălcări și să elimine consecințele în așa mod încât situația să fie restabilită pe cât se poate la momentul de înaintea încălcării [9, § 487]. În speță, ținând cont de încălcările constatate, Curtea a decis, în unanimitate, că statele reclamate trebuie să ia toate măsurile necesare pentru a pune capăt detenției arbitrare a reclamanților care rămân încă încarcerati și să se asigure punerea lor imediată în libertate.

O excepție de la natura declarativă a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului rezultă din articolul 41 al Convenției, or, în cazul în care sunt întrunite condițiile înscrise în textul articolului respectiv, reclamantul este îndreptățit să obțină o reparație echitabilă. Așadar, „dacă Curtea declară că a avut loc o încălcare a Convenției sau a Protocoalelor sale și dacă dreptul intern al Înaltei Părți Contractante nu permite decât o înlăturare incompletă a consecințelor acestei încălcări, Curtea acordă părții lezate, dacă este cazul, o satisfacție echitabilă”. În contextul dat, sunt demne de menționat, bunăoară, hotărârile asupra satisfacției echitabile în cauzele *Brumărescu c. României* [6] și *Ojog și alții c. Republicii Moldova* [12], întrucât în ambele spețe Curtea a dispus, *inter alia*, restituirea de bunuri imobile reclamanților. În eventualitatea indicării de către Curtea de la Strasbourg a măsurii de ordin individual ce reprezintă satisfacția echitabilă, fiind exprimată în bani sau alte bunuri, marja de apreciere a statului vizat este limitată în procesul de implementare a acesteia.

O altă „derogare” de la procesul discreționar de executare se referă la procedura hotărârilor-pilot, or, într-o asemenea conjunctură, „statul nu mai dispune de latitudinea de care se bucură în mod normal în cazul unei hotărâri clasice a Curții” [15, p.159]. Hotărârile-pilot sunt niște „hotărâri ordinare ce conțin directive generale privind modalitatea de a remedia probleme structurale în dreptul intern, în urma unor cauze repetitive; ele indică măsuri generale în dispozitivul hotărârii și sunt parte a autorității decizionale a hotărârii – partea care obligă statele-părți afectate de hotărâre” [20, p.116]. Curtea a pronunțat prima sa hotărâre-pilot în 2004 – *Broniowski c. Poloniei* [5],

prin care a dispus întreprinderea de măsuri legale și practici administrative de către statul reclamat pentru a asigura implementarea dreptului de proprietate din speță. Republica Moldova, la rândul său, a fost „condamnată” printr-o hotărâre-pilot în cauza *Olaru și alții c. Moldovei* [13], fiind „ordonată” instituirea unui remediu național eficient care ar asigura o redresare adecvată și suficientă pentru neexecutarea sau executarea întârziată a hotărârilor judecătorești naționale definitive cu privire la acordarea de locuințe sociale.

Fostul Președinte al Curții Europene a Drepturilor Omului a descris procedura hotărârii-pilot ca semnificând o „schimbare de ton – de la declarativ la directiv” [18, p.50]. Apreciem că așa este, întrucât statul reclamat printr-o hotărâre-pilot nu mai are posibilitatea să aleagă mijloacele ce urmează a fi utilizate în ordinea sa juridică internă pentru a-și onora obligația ce rezultă din articolul 46 din Convenție, ci Curtea le indică în mod expres, „ordonându-le” prin intermediul dispozitivului. Astfel, marja de apreciere a statului se restrânge în cazul hotărârilor-pilot, întrucât statelor reclamate nu le mai revine sarcina și libertatea să determine mijloacele de implementare potrivite, acestea fiind deja identificate și indicate de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Juriștii doctrinari au criticat abordarea Curții de a determina obligațiile de remediere ale statelor contractante în hotărârile sale pilot, susținând că se amestecă în libertatea de decizie ori marja de apreciere a statelor contractante la executarea unei hotărâri [16, p.194]. Intuim că această critică a condus la o schimbare de poziție a Curții, de exemplu – în speța *Cordella și alții c. Italiei*, în care reclamanții au cerut instanței aplicarea procedurii hotărârii-pilot, ținând cont de numărul de persoane potențial afectate de situația cauzei, în special – ca autoritățile italiene să adopte toate măsurile legislative și administrative, pe de o parte, ca să pună capăt activităților care au condus la încălcările invocate și, pe de altă parte, ca să elimine consecințele acestora: mai exact – suspendarea imediată a celei mai poluante activități (cele 6 sectoare ale uzinei) și implementarea unui plan de decontaminare a uzinei și a regiunii limitrofe. În consecință, Curtea a decis că, ținând cont de ansamblul circumstanțelor cauzei și, în particular, de complexitatea tehnică a măsurilor necesare pentru redresarea zonei vizate, care ține de competența autorităților interne, nu este necesară aplicarea procedurii hotărârii-pilot. În speță, Curtea a spus că nu-i aparține competența de a adresa guvernului recomandări detaliate cu conținut prescriptiv de natura celor indicate de reclamanți. Curtea susține că anume Comitetul de Miniștri este organul abilitat să indice statului reclamat măsurile pe care, în termeni practici, trebuie să le adopte acesta ca să execute hotărârea sa în temeiul art.46 din Convenție [7, § 179, 181].

Spre deosebire de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului, în mod obișnuit, dispune măsurile ce urmează a fi întreprinse de către statele „condamnată”. Ea este autorizată să acționeze astfel în virtutea articolului 63 §1 din Convenția Americană a Drepturilor Omului din 1969: „Dacă Curtea constată că a existat o încălcare a unui drept sau a unei libertăți protejate prin prezenta Convenție, Curtea va dispune ca părții vătămate să i se asigure respectarea dreptului sau libertății care a fost încălcată. De asemenea, va dispune, dacă este cazul, ca urmările măsurii sau situației care a constituit încălcarea unui asemenea drept sau libertăți să fie remediate și ca părții vătămate să-i fie achitată o compensație echitabilă”.

Asemenea măsuri pot fi acțiuni publice sau ceremonii în care statul își recunoaște responsabilitatea pentru încălcări. Așadar, Curtea a dispus scuze publice, publicarea și diseminarea părților relevante din hotărârile sale în ziare locale, crearea unui monument numit în cinstea victimelor, localizarea și identificarea rămășițelor victimei și returnarea lor familiilor, și burse, programe educaționale sau profesionale, și locuință pentru rudele vii ale victimelor, pe care Curtea, la fel, le identifică drept „victime”, ținând cont de suferințele suportate în urma încălcării Convenției Americane a Drepturilor Omului. De fapt, este similar procedurii-pilot în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului – dacă un „șablon” de încălcări ale drepturilor omului dezvăluie o problemă sistemică și care este probabil să se repete în viitor, iar schimbări fundamentale nu sunt făcute, Curtea Interamericană a Drepturilor Omului ordonă reparații care sunt în beneficiul nu doar a victimelor individuale din speță, ci duc și la modificări structurale [17, p.63]. Bunăoară, în cauza *Herrera-Ulloa c. Costa Rica* [8] a fost pusă în discuție, *inter alia*, legislația privind dreptul jurnaliștilor la libertatea de gândire și exprimare, iar Curtea a decis că statul respectiv trebuie să-și ajusteze sistemul legislativ pentru a se conforma prevederilor Convenției.

Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor acționează, în principiu, ca și Curtea Interamericană a Drepturilor Omului, dispunând întreprinderea de diverse măsuri de către statul reclamat. În conformitate cu articolul 27 §1 din Protocolul la Carta Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor din 1998, „Dacă Curtea constată că a avut loc încălcarea unui drept al omului sau popoarelor, aceasta va da ordinele corespunzătoare pentru a remedia încălcarea, incluzând plata unei compensații echitabile ori reparație”.

În literatura de specialitate a fost accentuat că, în timp ce remedierea încălcării include plata unei „compensații echitabile” (acordate sub formă de bani, bunuri sau servicii) sau „reparația” adecvată (restituire, restabilire), Curtea Africană a Drepturilor Omului și Popoarelor poate să ofere și alte remedii, în baza practicii altor organisme specializate

în domeniul drepturilor omului, precum reabilitarea (asistență medicală și psihologică, inclusiv alte servicii sociale); ordonarea investigării și urmăririi făptuitorilor, atunci când încălcările de drepturi ale omului apar în contextul unui conflict sau ulterior acestuia; dispunerea reformelor instituționale, abrogării legislației discriminatorii, adoptării legislației care prevede sancțiuni adecvate, precum și dispunerea garanțiilor de non-repetiție [19, p.31-32]. Spre exemplu, în speța *Jebra Kambole c. Republicii Unite a Tanzaniei* [10], referitoare la o normă constituțională care împiedica instanțele judiciare să examineze alegerea unui candidat la președinție după ce Comisia Electorală declara câștigătorul, Curtea a ordonat luarea tuturor măsurilor constituționale și legislative necesare pentru a asigura amendarea Constituției și alinierea acesteia la prevederile Cartei.

Conchidem că în sistemul american de protecție a drepturilor omului, precum și în cel african, statele reclamate au o marjă de apreciere redusă în procesul de implementare a hotărârilor emise de către jurisdicțiile respective, or, aceste instanțe obișnuiesc să indice măsurile pe care le apreciază ca fiind necesare a fi întreprinse întru executarea hotărârilor în cauză. Într-o asemenea ipoteză, se poate considera că în aceste două „spații jurisdicționale” statele nici nu beneficiază de conceptul marjei de apreciere, spre deosebire de statele „condamnate” de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, căci Înalta Curte de la Strasbourg consfințește chiar și în jurisprudența sa noțiunea de „natură declarativă a hotărârilor” sale, cu excepțiile abordate *supra*. Aceasta constituie o diferență fundamentală dintre sistemul european de protecție a drepturilor omului, pe de o parte, și sistemele american și african, pe de altă parte, determinată de spiritul tratatelor care le guvernează activitatea.

Referințe bibliografice:

1. Poalelungi M. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului: Obligații pozitive și negative*. Chișinău: [s.n.], 2015. 320 p.
2. Sârcu-Scobioală D. Marja de apreciere recunoscută statelor în procesul aplicării Convenției Europene a Drepturilor Omului. În: *Culegerea comunicărilor participanților la conferința științifică internațională „Interacțiunea dreptului intern cu dreptul internațional: provocări și soluții”*. Volumul II. Chișinău: [s.n.], 2015. p.7-15.
3. Selejan-Guțan B. *Spațiul european al drepturilor omului. Reforme, practici, provocări*. București: CH Beck, 2008. 168 p.
4. Speța *Assanidze c. Georgiei* (cererea nr. 71503/01), hotărârea din 8 aprilie 2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61875> (vizitat 11.07.2020).
5. Speța *Broniowski c. Poloniei* (cererea nr. 31443/96), hotărârea din 22 iunie 2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61828> (vizitat 11.07.2020).
6. Speța *Brumărescu c. României* (cererea nr. 28342/95), hotărârea din 23 ianuarie 2001. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59159> (vizitat 11.07.2020).
7. Speța *Cordella și alții c. Italiei* (cererile nr. 54414/13 și 54264/15), hotărârea din 24 ianuarie 2019. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-189421> (vizitat 11.07.2020).
8. Speța *Herrera-Ulloa c. Costa Rica* (cererea nr.12,367), hotărârea din 2 iulie 2004. http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_107_ing.pdf (vizitat 11.07.2020).
9. Speța *Ilașcu și alții c. Republicii Moldova și Rusiei* (cererea nr. 48787/99), hotărârea din 8 iulie 2004. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61886> (vizitat 11.07.2020).
10. Speța *Jebra Kambole c. Republicii Unite a Tanzaniei* (cererea nr. 018/2018), hotărârea din 15 iulie 2020. <https://www.african-court.org/en/images/Cases/Judgment/Appl.%20018%20-%202018%20-%20Jebra%20Kambole%20-%20Judgment.pdf> (vizitat 11.07.2020).
11. Speța *Marckx c. Belgiei* (cererea nr. 6833/74), hotărârea din 13 iunie 1979. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534> (vizitat 11.07.2020).
12. Speța *Ojog și alții c. Republicii Moldova* (cererea nr. 1988/06), hotărârea din 18 februarie 2020. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-201134> (vizitat 11.07.2020).
13. Speța *Olaru și alții c. Moldovei* (cererea nr. 476/07, 22539/05, 17911/08 și 13136/07), hotărârea din 28 iulie 2009. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93687> (vizitat 11.07.2020).
14. Speța *Volokitin și alții c. Rusiei* (cererea nr. 74087/10 și alte 13), hotărârea din 3 iulie 2018. <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-184278> (vizitat 11.07.2020).
15. Șiman C. Impactul hotărârilor-pilot ale Curții Europene a Drepturilor Omului asupra sistemelor de drept național. În: *Rezumatetele tezilor de master. Anii de studii: 2016-2018*. Chișinău: CEP USM, 2018. p. 153-166.
16. Haider D. *The Pilot-Judgment Procedure of the European Court of Human Rights*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2013. 347 p.
17. Kadelbach S. The Domestic Implementation of Judgments/Decisions of Courts and Other International Bodies That Involve International Human Rights Law. In: *Judging International Human Rights. Courts of General Jurisdiction as Human Rights Courts*. Springer International Publishing AG, 2019, p.51-100.
18. Rainey B., Wicks E. and Ovey C. *Jacobs, White and Ovey: The European Convention on Human Rights*. Seventh Edition. Oxford: Oxford University Press, 2017. 692 p.
19. Ssenyonjo M. Responding to Human Rights Violations in Africa. Assessing the Role of the African Commission and Court on Human and Peoples' Rights (1987-2018). In: *International Human Rights Law Review*, 2018, Volume 7: Issue 1, 19 June. p.1-42.
20. Zysset A. *The ECHR and Human Rights Theory. Reconciling the Moral and the Political Conceptions*. Routledge, 2017. 253 p.

